

Német nyelv.

Az előjárók tanítása a koncentrikus nyelvtanítás szellemében.

Amikor a gyakorlati műveltséget nyújtó polgári iskolában a német nyelv tanítását is a *gyakorlatiasság* szemszögéből vizsgáljuk, aláhúzottan ötlük szemünkbe az a tantervileg is hangsúlyozott cél, mely szerint a tanulókat képessé kell tenni arra, hogy a mindennapi életre vonatkozó gondolataikat egyszerű mondatokkal németül is el tudják mondani, s elsajátítsák azokat a kifejezéseket és szólásformákat, melyek a közéleti érintkezésben nélkülözhetetlenek. Ez a cél — még a csekély óraszám mellett is — nem elérhetetlen, ha az Utasítás szellemében járunk el és ha követjük azt az utat, melyet a lélektanra fektetett modern nyelvtanítás előír. A mai elvek közül a gyakorlati nyelvtudás megszerzése szempontjából a következőket tartom a legfontosabbaknak: 1. A tanítási munka igazodjék a gyermek fejlődési fokához. 2. Az idegen nyelvtanítás vegye tekintetbe az anyanyelvet. 3. Állítsuk a nyelvtant az őt megillető helyre. 4. Mindenekfölött sokat beszéljünk és beszéltesünk németül. Nézzük ezeket az elveket közelebbről.

1. A tanítási munka igazodjék a gyermek fejlődési fokához. Ez magától értetődőnek hangzik, s mégis hányszor nem vesszük figyelembe. Különösen a német tanításban kell számot vetni azzal a ténnyel, hogy az I—II. osztályban egészen más lelki strukturájú gyermeksereg van előttünk, mint a III—IV. osztályban. Az előbbieket tele vannak mozgás- és cselekvésvágygal, s hihetetlenül nagy bennük a beszélő kedv, és beszédkészség. A kicsi kort jellemző utánzási hajlam még nem veszett ki a 10—12 éves gyermekből, szívesen és jól beszél a tanár példája után, sőt már szeret önálló alakításokat is beleszólni. Ezt a beszélőkedvet és cselekvésvágyat lehetetlen figyelembe nem venni, s ki nem aknázni. — Már a III—IV. osztálynak más a természete. A pubertás korába lépő gyerekek zárkózottabbakká válnak, s a bőbeszédűségük is megcsappan. Ezzel szemben viszont hajlamosak az elmélyedésre, s könnyű szerrel fogják fel a nyelvtant; szívesen is foglalkoznak vele. Ez a fejlődésszerű jelenség nem maradhat észrevétlen, s kell, hogy eljárásának mérlegelésére készítse a nyelvtanárt.

2. Az idegen nyelvtanítás támaszkodjék az anyanyelvre még akkor is, ha nagy szerkezeti különbség van köztük, mint pl. a magyar és német nyelv között. A direkt módszer túlzó híveinek azon követelésén, hogy az anyanyelvet az idegen nyelvtanításból ki kell küszöbölni, már régen túl vagyunk.

Az anyanyelv adottságával számolni kell; az benne él a gyermekben, s ha bizonyos tekintetben gátlást is jelent az idegen nyelvtanulás szempontjából: van egy óriási jelentősége, mégpedig az, hogy kifejlesztett a gyermekben egy megszilárdult rendszert, melyben gondolkodik, érez, magát kifejezi, s mely rendszerhez hozzá lehet — sőt kell — mérni egy másikat, egy újat, egy idegent, a megtanulandó idegen nyelvet. Ezzel az idegen nyelv tanulásában két hatóerő játszik közre: az utánzás és az értelemre hatás. Az utánzásnak a kisebb tanulóknál van nagyobb szerepe, míg az értelemre hatás az anyanyelvvél való folytonos szembeállítás és a nyelvtan révén az érettebb gyermekeknél nyer nagyobb jelentőséget.

3. Óvakodjunk azonban attól, hogy a nyelvtant annyira a homlokterbe állítsuk, hogy a nyelvtanulás grammatizálássá fajuljon. A cél magának a nyelvnek az elsajátítása, s nem a nyelvtané. A nyelvtan csupán eszköze a nyelvtanulásnak, s addig van jelentősége, amíg az értelmi tudás át nem alakul gyakorlati készséggé, amíg sok gyakorlás folytán úgyszólván automatikusan jelentkező kifejező eszközzé nem válik.

4. Ez a készségi fok nem érhető el másként, mint csak sok-sok beszéddel. Ez a nyelvtanulásnak egyetlen módja. Nem elég a nyelvet hallani, nem elég a nyelvtant tudni: a tanulónak a nyelvkészséget magának kell megszereznie sok-sok gyakorlással, sok-sok beszéddel.

Mindezeket pedig azért bocsátottam előre, mert szoros összefüggésben vannak azzal, amit az előljárók tanításáról mondani akarok. Az előljárók tanítása egyike a legnehezebb nyelvi tételeknek, mellyel a magyar anyanyelvű polg. isk. tanulónak meg kell birkóznia. A nehézség abban van, hogy éppen ezen a ponton nagy eltérés mutatkozik a magyar és német nyelv között, s hogy a tanulónak éppenséggel semmi előismerete e téren nincsen, hiszen a német az egyetlen idegen nyelv, amelyet a polgári iskolában tanítunk. De éppen ez a nehézség készítheti a tanárt arra, hogy nagy körültekintéssel nyúljon ezen kérdéshez, s fokozatosan értesse meg és gyakoroltassa be úgy, hogy lépést tartson a gyermekek szellemi fejlődésével, kapcsolatot létesítsen az anyanyelvvél, a nyelvtan útján világos ismeretté tegye, s végül sok gyakorlással nyelvkészséggé biztosítsa.

Nézzük már most, hogyan oszlik meg az előljárók tanításának munkája a polg. iskola négy osztályában.

I. Az első osztályban mindjárt a legelső órától kezdve használunk előljárókat. Ez természetes is, hiszen az első órától fogva beszélünk. Gouin elgondolása szerint; s amint a gyerekek cselekszenek, amint a rövid cselekvés-sor minden mozzanatát beszéddel kísérik: azonnal használatba kerül az előljáró is. E nélkül

nincs értelmes beszéd. A legelső mondatban — „Ich gehe zur Tür.“ — ott az elöljáró. S a gyerekek nehézség nélkül vígan utánozzák, örömmel, s botlás nélkül mondják a cselekvést kísérő beszédet a nélkül, hogy halvány sejtelmük is volna arról, hogy most elöljárókat használnak. Nincs is rá szükség, mert a cselekvés-sor önmagát magyarázza, s az elöljárót magát kitűnően lehet külön taglejtéssel kifejezni, hiszen az első elöljárók úgysis a legkönnyebbek és könnyen érzékeltethetők mutogatással. Ilyenek: zu, in, auf, vor, neben, mit. Miután ezek nagyon gyakran előfordulnak, így nagyon hamar meg is gyökeresednek. Hosszabb gyakorlás után a szemfülesebb gyermekek már ezen beszélgetések során is észreveszik az elöljáróknak a magyartól eltérő furcsa elhelyezkedését. Ha szová teszik, csak annyit közlünk velük, hogy ezek a szók a magyar ragokat pótolják, s minthogy a főnév előtt állnak, hát elöljáróknak nevezik őket. Itt esetvonzatról nem lehet beszélni, hiszen még nem ismerjük az eseteket, s különben is itt a kezdet kezdetén csupán beszéd van és semmi egyéb. Ezen beszédgyakorlatok során történik az első ismerkedés az elöljárókkal.

A következő lépés az, hogy a főnév eseteinek megismertetése után rá-ráirányítom a gyermekek figyelmét arra a nyelvjelenségre, hogy bizonyos elöljáró után a főnév mindig bizonyos esetben áll. Tovább nem bántom a dolgot, de annál többet beszélgetek, javítgatom a hibákat s hagyom, hadd érjen meg lassan az elöljárók használata. Az állandó előfordulás következtében valahogy érzésszerűen beidegződik a dolog, s előáll annak szükségessége, hogy szabályba foglaljuk az eddig megszokás és érzés szerint alkalmazott elöljárókat.

II. Ez a lépés a második osztályban következik be. Kiválogatjuk az eddig is használt s leggyakrabban előforduló elöljárókat, és most már esetvonzatuk szerinti csoportokban tudatosítom mondatbeli helyzetüket és esetvonzatukat. Ennek legjobb módja az, hogy az interlinearis módszer alkalmazásával összehasonlítjuk a német és magyar szerkezetet megfelelő példamondatokon. Pl.:

Ich gehe <u>durch</u> den Hof.	Elöljáró + főnév (tárgy e.)
Én megyek keresztül az <u>udvart</u>	Szembetűnő furcsaság a tárgy.
Megyek az <u>udvaron keresztül</u> .	Főnév + <u>névutó</u> .

Más:

Ich gehe <u>zu</u> dem <u>Tisch</u> .	Elöljáró + <u>tul. e. főnév</u> .
Én megyek az <u>asztalhoz</u> .	<u>Főnév</u> + <u>rag</u> .

Ezek a példamondatok mindent megmagyaráznak és a

gyermekük le is olvasnak róluk mindent. Különösen megkönnyíti ezt a leolvasást a német mondatnak az anyanyelvi fordításával való szembeállítás. A „furcsa“ mindig szembetűnőbb, mint a „rendes“, s így a két nyelvnek ez a szembeállítása valahogyan kiemeli és aláhúzza az előljárónak a főnévhez való helyzetét. Ami pedig az előljárók esetvonzatát illeti, ezt is olyan formában szemléltetem, hogy maradandó legyen a hatása. Tréfás komolysággal elmondom, hogy amint a polgári élet előljárói tiszteletet követelnek, épp úgy ezek a német nyelvi előljárók is azt követelik, hogy az utánuk álló főnév (mint valami hajdú) bizonyos ruhába öltözzék; ez a ruha az *eset*, mely mindig ugyanaz kell, hogy legyen, mert az előljáró, csak azt bírja elviselni. A gyerekek ezt soha többé nem felejtik el.

Az előljáró begyakorlása már igazán könnyű dolog; hiszen eddig is használtuk, csak nem tudatosan. A technikus alkalmazáshoz hozzátartozik az is, hogy az egyes előljárós csoportokat valamilyen fülbemászó mondóka szerint begyakoroljuk. Ez szükséges, mint a számtanban az egyszeregy. Miután itt csak a leggyakoribb előljárókat vettük fel, ezért ez a mondóka csak rövid, de legalább biztosan s gyorsan betanulható. A „durch, für“ és az „an, auf“ előljárós csoportok oly rövidek, hogy azok teljes terjedelmükben megtanulhatók. Már a tulajdonító esetű csoportot rövidíteni kell. Igen bevált a következő formula: mit, nach, von zu, aus, bei, seit. A gyermekek egy pillanat alatt megtanulják, s ennyi egyelőre elég. A birtokos esetűekből szintén csak néhányat veszünk: diesseits, jenseits, oberhalb, unterhalb, wegen, entlang. Ezek is könnyen megragadnak. Igen tanácsos ezeket a csoportokat váltakozva egy-egy óra elején karban elmondatni. Többszöri gyakorlás után eltörülhetlenül belevésődnek a gyermekek emlékezetébe. Az itt felvett csoportok képezik az előljárók magvát, s teljes kiépítésük a tárgykörök bővítésével, s a tudás növekedésével párhuzamosan halad.

III. Ez a munka már a harmadik osztályra esik. A gyermekek itt már megérték arra, hogy az eddigi utánzás-cselekvőleges beszédből áttérjenek a nyelvtani rendszerezésre, s elmélyedjenek a nyelv szerkezetének tüzetesebb megismerésébe. A sok beszéd azért itt sem szűnik meg, hanem az utánzás és a Gouin-módszerű cselekvés sorozatok mellett inkább a nyelvtani ismeretek alapján való tudatos kifejezőmód nyomul előtérbe. Így kell most már az előljárók tudatos használatára ránevelnünk a tanulókat s nemcsak a legfontosabbakat, hanem az előljárók egész körét felölelnünk. Itt most már nem mondókázunk, hanem táblázatosan megrajzoljuk az előljárók teljes csoportjait, úgy, hogy azokból kitérnek esetvonzatuk is. Ilyen táblázat pl. a következő:

Tárgyesetet vonzó előljárók:

Elöljárók :	Himnem der	Nőnem die	Semleges= nem das	Többes= szám die
durch át, keresztül, által für ért, számára gegen ellen, felé ohne nélkül um körül, köré wider ellen	t á r den Vater	g y e die Mutter	s e t b das Kind	e n : die Väter Mütter Kinder

Ehhez hasonló a többi előljáró táblázata is, csupán a kettős esetűeké módosul a hová és hol kérdés szerint ilyenformán:

Elöljárók.	Hová? kérdésre tárgyeset.					Hol? kérdésre tul. eset.				
	Jelentése	Hím der	Nő die	Seml. das	Többes die	Jelentése	Hím der	Nő die	Seml. das	Többes die
an auf hinter in stb.	=ra =re =ra =re mögé =ba =be stb.	den	die	das	die	=on =en =ön =on =en =ön mögött =ban =ben stb.	dem	der	dem	den =n raggal

A tanulók munkafüzetük egy-egy lapjára lerajzolnak egy-egy táblázatot, hogy az bármikor kéznél legyen. Egy-két példán megtanuljuk a táblázat használatát, s most már a tanulók maguk is dolgozhatnak addig, míg a táblázat fölöslegessé nem válik. Ez pedig, tekintettel az előző két osztályban folytatott sok-sok beszédgyakorlatra, — elég hamar be is következik. Igen ajánlatos ezen a fokon is koronkint az óra elején karban végigmenni az előljárók csoportjain, hogy biztosan megrögződjenek. Persze, most már a teljes csoportokat gyakoroljuk. Erre a technikai gyakorlásra szükség van; hiszen minden tantárgyban vannak olyan technikai elemek, melyek biztos tudása nélkülözhetetlen. Hogy ez a technikus tudás nem marad pusztán gépies verhalizmus, arról gondoskodik az a sok tudatosan végzett gyakorlat, amit addig alkalmazunk, míg készséggé nem válik.

IV. A negyedik osztályban a mondatannal kapcsolatban jutnak ismét szóhoz az előljárók, mint mondatbeli viszonyító elemek. A különféle határozók tárgyalásakor megfigyeljük, hogy melyik előljáró alkalmas valamely határozó megjelölésére.

Pl. a helyhatározót kifejezhetjük az „an, auf“ csoport minden tagjával, a tárgyasetű csoport durch, gegen, um előljáróival, a tul. esetűek közül pl. az unweit, längs, diesseits stb. . . . Amikor tehát valamelyik határozót tanuljuk, akkor átfutunk az összes előljárós csoportokon, s megállapítjuk, melyik alkalmas annak a határozónak kifejezésére. Ez ismét új szempontot és új alkalmat nyújt az előljárók átismétlésére, gyakorlására és vonzatuk megfigyelésére. Egyúttal betekintést kapunk a nyelvben uralkodó gazdasági elvbe, mely ugyanazzal az eszközzel többféle dolgot képes kifejezni. Pl. ugyanezzel az előljáróval kifejezhet helyet és időt: am Tische, am Morgen; bei dem Ofen, bei Tage. nach Hause, nach der Jause stb., stb. Az ilyen megfigyeltetések új szint adnak az előljárók használatának, s kedvet ébresztenek hasonló kifejezések képzésére. Ez pedig már komoly alkotó munka, a nyelv eszközeinek tudatos használata, amit addig kell gyakorolni, míg a tudás készsége lesz.

Nem volna teljes az előljárók gyakorlati alkalmazásának feldolgozása, ha nem érinteném az előljárókból alkotható kérdéseket, aminők pl. wovon, womit, woraus, weswegen, stb. Ezek a kérdőszócskák végigkísérik az összes osztályok munkáját, mert hiszen a beszédgyakorlatokban a kérdésnek igen fontos szerep jut már az I. osztálytól kezdve. Mégis főképpen a IV. osztályban jutnak előtérbe az elemzésekkel kapcsolatban, amikor meg akarjuk állapítani a mondatrészeket, nevezetesen a határozókat.

Amikor mondanivalóimat befejezem, csak azt akarom hangsúlyozni, hogy minden oktató tevékenységünkben a gyermek fejlődési fokához kell alkalmazkodni. Ez azonban nem azt jelenti, hogy a nehezebb nyelvi problémákat halasszuk el későbbi időre. Sőt minél nehezebb valami, annál korábban kell azt elkezdeni, hogy elég időnk legyen a gyakorlására. Csakhogy ez az elkezdés legyen a gyermek szellemi fejlettségéhez mért, s ne állítsa a gyermeket korát meghaladó nehézségek elé. — Amint a gyermek fejlődik, úgy bővüljön terjedelemben és mélységben az a kérdés is, amely mint pl. az előljárók kérdése is végigkísér minket a nyelvtudás minden pontján, míg a sejtésből biztos tudás, s a tudásból készség nem lesz.

Jármai Vilmos.